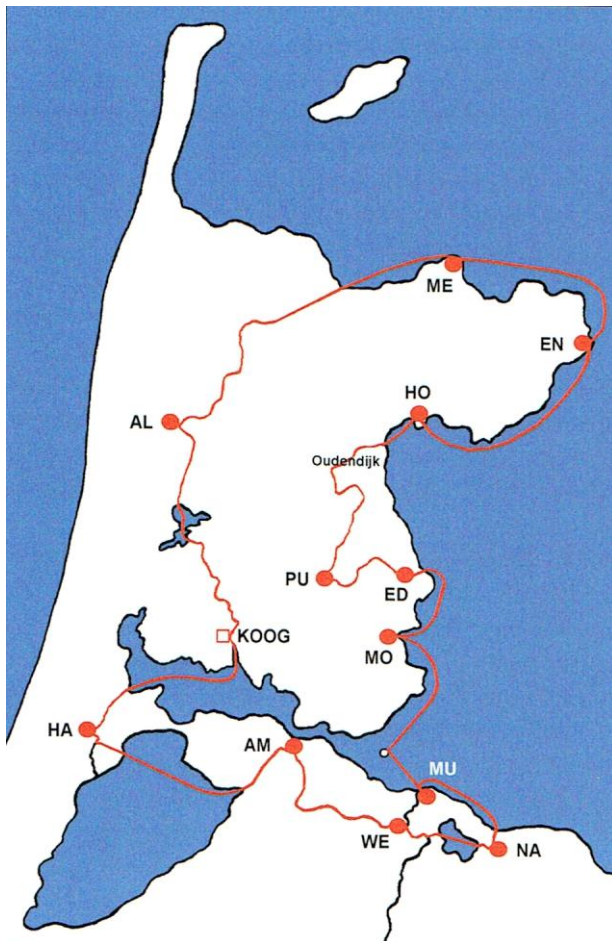

De twaalfstedentocht

Bron: Boek de Caeskopers van Bert Koene

In de winter van 1676/1677 schaatste Claas Arisz Caeskoper als nooit tevoren. Op 4 december kon hij nog met de Koger veerschuit naar Amsterdam, maar de schuit werd al zwaar gehinderd door ijsgang. Op de 7de was hij met Claas Rack en zijn knechts op de schaats naar Assendelft. Het vroom 'snacker' (pittig) maar toch zakten Claas Arisz en knecht Garmet op de terugrit tot hun middel door het ijs. Zij droogden zich af in de herberg van Vrouwenverdriet aan de Nauernase Vaart. De volgende dag reed hij in dooiweer op "wanckel" ijs naar Beverwijk. De 9de was weer een dag met mooi vriesweer, uitstekend geschikt om met dochter Marietje op de slee het veld in te rijden. Zij was inmiddels een kleuter van bijna vijf. Op de 14de werd het heel koud, met een straffe noordooster. De paarden begonnen op het ijs te komen. Hij schaatste over bijzonder mooi ijs naar Amsterdam. De dag daarop was hij bij zware vorst met een groepje naar Medemblik, waar enige Oost-Indiëvaarders lagen ingevroren, en op de 16de schaatste hij bij harde wind met een aantal mans- en vrouwspersonen naar Alkmaar.

Afb. 19 De twaalfsteden-
tocht van 19 december 1676.

Hoe en wanneer het idee was opgekomen, en van wie het kwam, worden we uit het Nootysye Boeck niet gewaar, maar feit is dat Claas en drie kornuiten een grootse schaatsonderneming van plan waren. Misschien was de gedachte opgekomen tijdens de tocht naar Medemblik op de 15de, misschien liepen ze er al langer mee rond, Claas Arisz zegt er niets over. Pas wanneer de tocht is volbracht, doet hij er verslag van, zakelijk en beknopt als altijd.

'19 december. Zwak windje. Over de Zaan ben ik in compagnie met Meindert Arendsz, Jacob Blauw en Jacob Buur 's morgens om 4 uur in heldere maneschijn op de schaats uitgereden van Meinderts huis. Naar Haarlem, van daar naar Amsterdam, van daar naar Weesp, naar Naarden, van daar naar Muiden, van daar over Pampus naar Monnikendam, van daar naar Edam, van daar door Purmerend, van daar naar Oudendijk [halverwege Purmerend en Hoorn] waar wij omstreeks 1 uur voor de eerste keer pleisterden. Vandaar naar Hoorn, van daar naar Enkhuizen, van daar naar Medemblik, van daar naar Alkmaar waar wij nog eens pleisterden, en van daar naar huis. Toen wij net van Alkmaar weg waren begon het te sneeuwen. Omtrent half negen 's avonds kwamen wij thuis, hebbende bovengemelde 12 steden bezocht op één dag.'

Wie waren de tochtgenoten? We mogen aannemen dat de schaatsvrienden tot de goegode Zaanse burgerij behoorden. In dat milieu bewogen zich twee tijdgenoten van Claas Arisz die Meindert Arendsz heetten. De eerste heette voluit Meindert Arendsz Meyn. Hij was diaken bij de Vlaams~doopsgezinde gemeente van Westzaandam. Deze Meindert Arendsz was weliswaar een tijdgenoot van Claas Arisz, maar niet van dezelfde generatie. In het jaar van de twaalfstedentocht was hij al vijftig jaar oud. Het is daarom hoogst onwaarschijnlijk dat hij de gezochte schaatser was.

Met de andere Meindert Arendsz lijkt alles te kloppen. Deze was een telg van de vooraanstaande Zaandammer koopmansfamilie Bloem. Hij verschilde in leeftijd niet veel van Claas Arisz. Om een of andere reden hield hij er niet van zijn familienaam te voeren. In belastingkohieren en andere documenten staat hij meestal als Meindert Arendsz, zonder Bloem. Ook Claas Arisz had het slechts over Meindert Arendsz, terwijl hij de twee andere schaatsmakers wel bij hun achternaam noemde. Het is bekend dat Claas Arisz goed bevriend was met Meindert Arendsz Bloem. Daarvan blijkt wanneer Claas in het Nootysye Boer/e een regel wijdt aan het bezoek van tsaar Peter de Grote aan Zaandam in 1697. We lezen: '18 Augustus kwam Zijne Tsaarse Majesteit naar Zaandam. De 21ste met hem in een boeieril Uit andere bronnen is bekend dat de tsaar op uitnodiging van Meindert Arendsz Bloem een zeiltochtje op de Zaan heeft gemaakt in diens boeier. Blijkbaar was Claas Arisz door Meindert gevraagd mee te varen.

Schaatser Jacob Blauw is waarschijnlijk te identificeren als de houtkoper Jacob Cornelisz Blauw te Zaandam bij wie dijkgraaf en heemraden van de Schermer in 1688 en 1691 hout kochten. Jacob Buur woonde op latere leeftijd in Oostzaan-

dam aan het Kattegat. Ik weet niet of hij daar ook al huisde toen hij de heroïsche tocht ondernam.

Op het kaartje is de twaalfstedentocht van 19 december 1676 uitgezet. Claas Arisz beschreef de tocht slechts als een opeenvolging van stedennamen, zodat niet op alle etappes met zekerheid is te zeggen welke route zij precies volgden. Van Haarlem bijvoorbeeld laat ik de vier dappere schaatsers binnendoor, over het Haarlemmermeer, naar Amsterdam rijden, maar het is niet uitgesloten dat zij weer over het IJ gingen. Hoe dan ook, de variaties die men in de route kan bedenken maken op de afgelegde afstand niet veel uit. Het komt in alle gevallen uit op 280 à 290 kilometer schaatsen op één dag. De Friese elfstedentocht (199 km) is in vergelijking daarmee een rit voor krabbelaars. Wel is het mogelijk dat die tocht voor Claas Arisz en zijn makkers als voorbeeld diende, want elfstedentochten werden in Friesland in de zeventiende eeuw al gereden. Het viertal reed de twaalfstedentocht, rustpauzes meegerekend, in 161/2 uur. Als we voor de twee pleisterplaatsen in totaal 11/2 uur rekenen, dan was hun gemiddelde snelheid ongeveer zo kilometer per uur.

Ik heb geen aanwijzingen gevonden dat de Noord-Hollandse twaalfstedentocht van de vier Zaanse sportvrienden wijd en zijd de aandacht zou hebben getrokken. Dat is ook niet te verwachten als zijn schaatsgenoten even bescheiden types waren als Claas, die de tocht zonder ophef in zijn dagboek noteerde. Hem ging het er vooral om dat de plaatsnamen in de juiste volgorde stonden vermeld, dat tijdopgaven klopten en dat de weersgesteldheid correct was weergegeven. Hij had nu eenmaal zijn manie voor het vastleggen van plaats, tijd en weersomstandigheden van gebeurtenissen. Hoe moe ze onderweg waren, of hoe triomfantelijk bij thuiskomst, dat soort dingen schreef hij niet op. Bij het overlijden van zijn vrouw Hillegond was het niet anders geweest. Hij noteerde het precieze tijdstip van haar overlijden en rekende tot op de dag uit hoe oud zij was geworden, maar meer kwam niet uit zijn ganzenveer.

Er volgden die winter nog vele tochtjes, op de schaats of met de paardenslee, allemaal kinderspel in vergelijking met de twaalfstedentocht. Na enkele dagen dooiweer was op 14 februari 1677 dit gedenkwaardige schaatsseizoen definitief voorbij. Vanuit Wormer, waar de beschuitbakkers dringend vrije doorvaart nodig hadden, werden de Zaan en een vaargeul door het IJ naar Amsterdam opengebrouwen. In het voorjaar van 1677 begon Claas Arisz een nieuwe liefhebberij, het paardrijden. In april maakte hij plezierritten te paard naar Bloemendaal en Wijk aan Zee en in juli reed hij over Purmerend naar Enkhuizen.